Antti Turunen

Lausunto
10.2.2017

Eduskunnan lakivaliokunta
LaV@eduskunta.fi

Lausunto hallituksen esityksestä eduskunnalle laiksi rikoslain 30 luvun 13 §:n muuttamisesta (HE 258/2016 vp)

Lakivaliokunta on pyytänyt Keskuskauppakamarin lausuntoa hallituksen esityksestä eduskunnalle laiksi rikoslain 30 luvun 13 §:n muuttamisesta (HE 258/2016 vp). Esityksessä ehdotetaan oikeushenkilön rangaistusvastuun laajentamista koskemaan törkeitä kirjanpitorikoksia.

Yleisesti esityksen taustasta ja tavoitteista

Esityksessä ehdotetaan oikeushenkilön rangaistusvastuun lisäämistä rikoslakiin törkeän kirjanpitorikoksen osalta. Ehdotusta perustellaan ennen muuta OECD:n lahjonnanvastaisen työryhmän maaraportissaan antamalla suosituksella. Esityksen tavoitteeksi on lisäksi esitetty *rangaistusvastuun asianmukainen kohdentuminen*. Esityksen vaikutusten on arvioitu olevan *ensisijaisesti yleisestäviä*.

Keskuskauppakamari pitää esityksen taustalla olevia talousrikollisuuden torjumiseen pyrkiviä tavoitteita tärkeinä. Kirjanpito on keskeinen väline yritysten taloudellisen toiminnan arvioimisessa, ja törkeät kirjanpitorikokset ovat sekä itsessään moitittavia että niillä voidaan lisäksi peitellä muita rikoksia. Kirjanpidon hävittämisen tai laiminlyömisen kielteiset seuraukset kohdistuvat usein yrityksen velkojiin ja viime kädessä yrityksen omistajiin.

Keskuskauppakamari ei kuitenkaan pidä ehdotettuja säännöksiä esityksen tavoitteiden mukaisina. Toisin kuin OECD:n lahjonnanvastainen työryhmä Keskuskauppakamari katsoo, että törkeän kirjanpitorikoksen osalta rikoslain tavoitteet toteutuvat jo nykyään nimenomaan henkilökohtaisen rangaistusvastuun muodossa eikä oikeushenkilön rangaistuvastuun laajentamiseen ole siten aitoja kriminaalipoliittisia perusteita.

Keskuskauppakamari katsoo myös, että ehdotetun oikeushenkilön rangaistusvastuun tosiasiallinen merkitys jäisi yleisestävyyden kannalta vähäiseksi, jollei olemattomaksi. Sen sijaan ehdotettu sääntely heikentäisi oikeusvarmuutta ja johtaisi yritysten kannalta tilanteisiin, joita ei voida pitää sääntelyn tarkoitus huomioiden tavoiteltavina.

Myös esityksessä on tunnistettu lukuisia yhteisösakon soveltamista koskevia ongelmia. Keskuskauppakamari pitää esityksen perusteluja ja johtopäätöksiä oikeina siltä osin, kun esitetään, ettei oikeushenkilön rangaistusvastuuta tule laajentaa koskemaan tavallisia tai tuottamuksellisia kirjanpitorikoksia tai tilintarkastusrikoksia.

Rikosvastuun kohdentaminen

Nykyään rikosoikeudellinen rangaistusvastuu kohdistuu kirjanpitorikosten osalta viime kädessä kirjanpitovelvollisen yrityksen asianmukaiseen toimielimeen. Yhteisölainsäädännön perusteella kirjapidon järjestämisestä vastaa kirjanpitovelvollisen yhteisön johto, esimerkiksi osakeyhtiössä yhtiön hallitus tai mahdollinen toimitusjohtaja. Keskuskauppakamarin tiedossa ei ole seikkoja, jotka nykyään vaikeuttaisivat henkilökohtaisen rikosvastuun kohdentamista kirjanpitorikoksissa. Päinvastoin, kirjanpitorikoksissa rikosvastuun kohdentuminen on yhteisölainsäädännön perusteella poikkeuksellisen yksiselitteistä.

Esitys tulisi laajentamaan rangaistusvastuun myös siihen oikeushenkilöön, jonka toiminnassa rikos on tehty. Uutena rangaistuksena määrättävä yhteisösakko heikentäisi yhteisön varojenjako- ja maksukykyä. Ehdotettu rangaistusvastuu kohdistuisi siten viime kädessä yhtiön osakkeenomistajiin ja mahdollisiin velkojiin.

Esityksessä yhteisösakkoa perustellaan sillä, että törkeässä kirjanpitorikoksessa ”todennäköistä on, että kirjanpitovelvollinen oikeushenkilö saa ***ainakin osassa*** näistä tapauksista hyötyä kirjanpidon vääristämisestä esimerkiksi vältettyjen verojen tai muiden maksujen tai totuudenvastaiseen taloudelliseen tilanteeseen perustuvien liiketoimien kautta.”

Keskuskauppakamari haluaa muistuttaa, että törkeäksi kirjanpitorikokseksi katsottavalla teolla ei välttämättä tavoitella yhteisön etua eikä rikollisesta teosta myöskään välttämättä seuraa mitään hyötyä kirjanpitovelvolliselle yhteisölle tai sen omistajille. Päinvastoin, törkeä kirjanpitorikos voi varsin usein olla peittelytoimi, jolla yrityksen johto pyrki häivyttämään muita, yhtiön, osakkeenomistajien tai velkojien etujen vastaisesti tehtyjä rikkomuksia tai välttämään vahingonkorvausvastuutaan.

Ehdotetun säännöksen perusteella yhteisösakko voisi tulla sovellettavaksi myös tilanteisiin, jossa yhtiön johto on rikoksella tavoitellut omaa etuaan yhtiön ja sen osakkeenomistajien ja velkojien kustannuksella. Yhteisösakon määräämistä ei tällaisissa tilanteissa voida pitää tarkoituksenmukaisena tai hyväksyttävänä.

Käytännössä tilanteet voivat olla moniselitteisiä. Jälkikäteisesti voi olla mahdollista päättyä tulkintaan, että kirjanpidon vääristelyllä on aiheutettu hyötyä yhteisölle – silloinkin kun rikostekoon on ryhdytty henkilökohtaisista motiiveista ja henkilökohtaisen eduntavoittelun tarkoituksessa. Rikoksesta mahdollisesti yhtiölle tai osakkeenomistajille (tai esimerkiksi osalle velkojia) koitunut ”hyöty” voi tosiasiallisesti olla täysin sattumanvarainen seuraus teosta, jolla rikoksentekijä on tavoitellut puhtaasti henkilökohtaista etua – esimerkiksi rangaistus- tai vahingonkorvausvastuun välttämistä muista rikkomuksista. Rikoslain säännösten tulisi tästä syystä tarjota riittävä tuki tarkoituksenmukaiselle soveltamiskäytännölle.

Esityksessä muun muassa todetaan, että toimintansa päättäneiden yritysten osalta yhteisösakon vaatiminen ei välttämättä monestikaan olisi tarkoituksenmukaista. Keskuskauppakamari yhtyy tähän huomioon. Esitys ei kuitenkaan sisällä mitään säännöstä, jolla yhteisösakon tarkoituksenmukaisuus varmistettaisiin soveltamiskäytännössä.

Keskuskauppakamari katsoo, ettei nykyisten oikeushenkilön rangaistusvastuuta koskevien yleisten säännösten ja periaatteiden nojalla pystyttäisi riittävän yksiselitteisesti poissulkemaan yhteisösakon määräämistä mm. edellä mainituissa tilanteissa. Keskuskauppakamari katsoo, että esitys jättää olennaisia kysymyksiä syytäjien ja tuomioistuinten yksittäistapauksellisen soveltamisen varaan ja siten pohjimmiltaan heikentäisi yleistä oikeusvarmuutta.

Rikosvastuun tehostaminen ja yleisestävyys

Esityksessä todetaan, että yhteisösakon vaikutukset ovat ensisijaisesti yleisestäviä. Esityksessä yleisestävyyden toteutumista ei kuitenkaan perustella sen yksityiskohtaisemmin vaan tyydytään ainoastaan toteamaan, että ”yhteisösakon käyttöalan laajentamisen voidaan olettaa tehostavan rikosoikeudellista järjestelmää näissä rikoksissa [so. törkeä kirjanpitorikos]”.

Keskuskauppakamari katsoo, että yhteisösakon käyttöönotto eittämättä kiristäisi törkeän kirjanpitorikoksen perusteella määrättävää kokonaisseuraamusta. Keskuskauppakamari kuitenkin arvioi, että rangaistusvastuun laajentamisella ei todennäköisesti saavutettaisi käyttäytymisvaikutuksia potentiaalisissa rikoksentekijöissä – so. henkilöissä, jotka ovat kirjanpitovelvollisia yhteisölainsäädännön perusteella ja joihin jo nykyään ulottuu verrattain ankara henkilökohtainen rikosvastuu.

Yhteisösakko rangaistuksena kohdistuisi tilanteesta riippuen yhtiön omistajiin, yhtiömiehiin tai velkojiin, jotka eivät siis sellaisenaan tule kyseeseen rikoksen tekijöinä. Yhteisölainsäädännön perusteella kyseiset tahot eivät ole vastuussa yhtiön kirjanpidon järjestämisestä – eikä heillä välttämättä ole tosiasiallisia valvontamahdollisuuksiakaan. Yhteisösakko rangaistuksena kohdistuisi siten viime kädessä henkilöihin, joiden toiminnassa ei välttämättä voida havaita mitään moitittavaa tai joilla ei tosiasiassa ole ollut varsinaista toisintoimimismahdollisuutta. Rikosvastuuta koskevan epävarmuuden lisäksi esitetty lainmuutos hämärtäisi yhteisölainsäädännössä säädettyä vastuunjakoa koskien kirjanpidon järjestämistä ja valvontaa.

Yhteenveto

Keskuskauppakamari katsoo, että rikosvastuun kohdentaminen kirjanpidosta vastuullisiin luonnollisiin henkilöihin on rikosoikeudellisesti tehokkain tapa suojata kirjanpidon oikeellisuutta ja lainmukaisuutta. Keskuskauppakamari katsoo, ettei yhteisösakon käytön laajentamisella ole esityksessä tavoiteltuja vaikutuksia talousrikosten torjuntaan.

Keskuskauppakamari katsoo myös, että nykyisten oikeushenkilön rangaistusvastuuta koskevien yleisten säännösten ja periaatteiden nojalla ei pystytä riittävällä tavalla varmistamaan asianmukaista soveltamiskäytäntöä ehdotetun rangaistusvastuun osalta.

Keskuskauppakamari ei kannata esitystä.

KESKUSKAUPPAKAMARI

Leena Linnainmaa
varatoimitusjohtaja